

بسم الله الرحمن الرحيم

دستاوردهای سازمان دانش بومی و فرهنگ شفاهی باختر ایران

از توسعه نیافتگی تا توسعه پایدار

گمانه‌های جهانی توسعه و توسعه نیافتگی

محمد رضا (فریبرز) همزه‌ای و مهدی فاضل بیگی

معرفی کتاب در: سایت ژیان‌گه زاگروس

www.zagrosecology.com

پاییز: ۱۳۹۹ خورشیدی

پیشگفتار

موضوع توسعه نیافتگی کشورهای آسیایی، موضوع بس کهنی است که در آغاز با موضوع استبداد شرقی پیوند داده شده بود. گفته می‌شود که نخستین کسی که از استبداد شرقی سخن گفته فیلسوف نامدار "منتسکیو" بود. پس از او کارل مارکس و فردریش انگلس تلاش نمودند تا دلیل وجود استبداد شرقی را بیابند. در این راستا آن‌ها گمانه‌ی "شیوه‌ی تولید آسیایی" را پیش کشیدند. پس از ایشان گمانه‌پردازان دیگری پدیدار شدند و موضوع "توسعه نیافتگی" را به موضوع "توسعه" تبدیل نمودند.

ایران اگرچه با پدیده‌ی توسعه نیافتگی از دیرباز دست به گریبان بوده، ولی موضوع "توسعه" در آن بسیار تازه است. در دنیای اندیشمندان ایرانی پس از دوران جنبش مشروطه، بیشتر به موضوع‌هایی مانند تجددگرایی و سنت پرداخته شده است. دولت‌های گذشته نیز خود بدون این که از گمانه‌های نوسازی آگاهی داشته باشند، در راستای دستیابی به تجدد، تلاش‌هایی را انجام دادند که در پایان، آل احمد را بر آن داشت تا موضوعی به نام "غرب زدگی" را به میان بکشد؛ انگاره‌ای که تا به دوران انقلاب پیروان فراوانی داشت. به جز این گونه اندیشه‌های کم و بیش بومی، بیشترین اندیشمندان ایران درگیر گفتمان‌های رایج در اروپا بودند. پیامد تلاش‌های تجددگرایی، اگرچه ایران را در چند دهه‌ی گذشته دچار دگرگونی نمود، ولی نه تنها همه‌اش خوب و سودمند نبود، بلکه به آن درجه نیز نرسید تا این کشور را توسعه یافته نماید. به جای آن به جهت رخدادهای شگرفی که در جهان پدیدار شدند، گفتمان جدیدی به نام توسعه‌ی پایدار پیش کشیده شد. پیرو همه‌ی این‌ها، در این نوشتار تلاش می‌گردد تا نشان داده شود که اگر در این زمان حساس آگاهانه عمل شود، همین پدیده‌ی توسعه نیافتگی می‌تواند برای ایران در راه رسیدن به توسعه‌ی پایدار یک نکته‌ی مثبت نیز باشد.

شاید بیشتر به آن جهت که آسیب‌هایی را که کشورهای توسعه‌یافته به جهان زده بودند، از میان بردارند. اگر چه هنوز بسیاری هستند که از موضوع "توسعه" یک دین ساخته‌اند، ولی برای بسیاری دیگر، ناگهان آن تقدس پیشین مفهوم توسعه و پیشرفت ناپدید شد؛ چرا که ناگهان خود را در برابر این پرسش یافتند که آیا رسیدن به توسعه (به گونه‌ای که تجربه شده) ارزش آن را دارد که در برابرش جهان هستی در پرتگاه نابودی قرار بگیرد؟ بویژه این- که کسانی که در جامعه‌های صنعتی برای سال‌ها زندگی کرده‌اند، به خوبی می‌دانند که این توسعه‌ی اقتصادی، برآستی به خوشبختی ژرف شهروندان آن‌ها نیز نینجامیده است. پس ویران شدن کوه‌ی زمین و نابودی این همه جاندار و جانوران برای چه بود؟؟؟ برای همین، گفتمان توسعه دیگر تنها درباره‌ی موضوع صادرات و واردات و فناوری و جاده‌سازی و بانک و پول نیست. امروزه این موضوع در برابر بزرگ‌ترین خطری که جهان هستی انسان و زمین را در بر می‌گیرد قرار دارد. سال‌هاست که آژیر بیدارباش به بلندی بسیار نواخته شده و از این‌رو باید این گفتمان را هر چه زودتر و ژرف‌تر گسترش داد.

تهیه‌ی این مجموعه از سوی نگارندگان در راستای همین گفتمان باور به این بوده است که کشوری مانند ایران می‌تواند از مرحله‌ی توسعه نیافتگی یک راست به سوی توسعه‌ی پایدار پیش برود. ولی از آنجا که دریافته‌اند که باید از ساده‌انگاری پرهیز کرده و پیچیدگی موضوع توسعه‌ی پایدار را جدی گرفت، نگارندگان بر آن شدند تا از همین جا گفتمان گمانه‌ای را در راه رسیدن به الگوی بومی توسعه آغاز نمایند. از این رو گفتمان را با عنوان "از توسعه نیافتگی تا توسعه‌ی پایدار" نخست با انتشار این سه جلد کتاب آغاز می‌نمایند.

در جلد نخست به مرور گمانه‌های اصلی توسعه و توسعه‌نیافتگی پرداخته شده و برای مطالعه‌ی بیشتر برخی از کتاب‌ها و مقاله‌های موجود در زبان فارسی معرفی می‌گردند. در پایان در رد گمانه‌هایی که درباره‌ی توسعه‌نیافتگی شرق تاکنون داده شده‌اند، تلاش گردیده تا نشان داده شود که دستکم درباره‌ی ایران این گمانه‌ها نمی‌توانند درست باشند. بدین روش به رد گمانه‌های جهانی پرداخته می‌شود و در پی آن تلاش می‌گردد تا روشن نماید که

عامل‌های توسعه‌نیافتگی ایران، جدا از آن می‌بایست بوده باشند که در گمانه‌های شناخته شده بیان گردیده‌اند. همین خود موضوع جلد نخست را با اصل جلد دوم پیوند می‌دهد؛ چرا که در گمانه‌گان توسعه‌ی پایدار تاکید می‌گردد که در راهبرد توسعه‌ی پایدار، هر بوم و سرزمینی نیاز به الگوی توسعه‌ی ویژه‌ی خود دارد. در جلد دوم نیز به کوتاهی گمانه‌های توسعه‌ی پایدار مرور گردیده و برای مطالعه‌ی بیشتر به معرفی نوشته‌ها موجود در زبان فارسی پرداخته می‌شود. در پایان در جلد سوم تلاش بر آن است که الگویی به دست داده شود که کشور ایران را بر پایه‌ی توانمندی‌های فراوانش، به سوی توسعه‌ی پایدار راهنما گردد.

اگر چه گویا کسی تاکنون موضوع الگوی توسعه نیافتگی را برجسته نساخته است، ولی گفتمان لزوم ایجاد الگوهای بومی توسعه در میدان انگارگان توسعه‌ی پایدار شناخته شده است. افزون بر مرور انگاره‌های توسعه‌ی پایدار، خود نگارندگان نیز در جلد دوم، موضوع-های دیگری را در این میدان پیش کشیده‌اند. با وجود این‌ها، مهم‌ترین پیام نهفته در این دو جلد همانا در عنوان نخست آن‌ها نهفته است: "از توسعه نیافتگی تا توسعه‌ی پایدار". این بدان معنی است که به دلیل‌های فراوان، هیچ کدام از راه کارهای توسعه که تاکنون داده شده‌اند، امکان دستیابی به توسعه از گونه‌ی اروپایی را برای کشورهای در حال توسعه میسر نخواهند ساخت. برای همین در راستای یافتن عامل‌های تاثیرگذار در پدیده‌ی توسعه نیافتگی (همان‌گونه که درباره‌ی ایران انجام شده است)، می‌بایست هر منطقه یا کشور و بوم را جداگانه مورد بررسی قرار داد. همین موضوع جلد دوم را به جلد سوم پیوند می‌دهد.

نیاز به یادآوری است که نگارندگان تلاش داشته‌اند که تا آن‌جا که شدنی بوده است از زبانی زیبا ولی ساده در این نوشتار بهره گیرند. در زمانه‌ی کنونی مردم کشورهای جهان تلاش دارند تا به گسترش و نگهداری زبان خود بپردازند. از این رو آن‌ها بودجه‌هایی را برای آموزش زبان خود به دیگران هزینه می‌کنند. ولی در همه‌جا افزون بر کارهای سازمانی، بخش مهمی از این بار بر دوش نویسندگان کشیده می‌شود. نگارندگان این نوشتار نیز کوشش داشته‌اند تا در این کار تا آن‌جا که شدنی است، زبانی شیوا را به کار بگیرند. ولی

خواه نا خواه با وجود دشواری های فراوانی که در زبان فارسی هست و با وجود وقت بسیاری که این کار برده است، تنها به تلاش هایی مانند فارسی گوئی و پرهیز از به کارگیری جمع های بیگانه و مانند آن پرداخته شده است.

فهرست مطالب کتاب گمانه های جهانی توسعه و توسعه نیافتگی

فهرست	
۱	پیشگفتار.....
۵	آغاز سخن.....
۷	چارچوب نظری.....
۹	۱- مفهوم توسعه.....
۹	۱-۱ سخن آغازین.....
۱۰	۲-۱ توسعه چیست.....
۱۱	۳-۱ مفهوم توسعه.....
۱۷	۴-۱ شاخص های توسعه.....
۲۰	۴-۱ مکتب های غالب در ادبیات توسعه.....
۲۱	۵-۱ سیری در مکتب های گوناگون توسعه.....
۲۱	۶-۱ گمانه های تکاملی توسعه.....
۲۲	۷-۱ گمانه های نوسازی یا مدرنیزاسیون.....
۲۲	۸-۱ گمانه های مارکسیستی توسعه.....
۲۳	۹-۱ الگوی خطی مرحله های رشد.....
۲۴	۱۰-۱ الگوی تغییرهای ساختاری.....
۲۵	۱۱-۱ الگوی وابستگی بین المللی.....
۲۶	۱۲-۱ الگوی نئوکلاسیک بازار آزاد.....
۲۷	۱-۱۳ الگوی رشد درونزا.....
۲۸	۱-۱۴ مکتب همیستاد جهانی.....

۳۱ ۲- نوسازی.....
۳۱ ۲-۱ سخن آغازین.....
۳۲ ۲-۲ بستر تاریخی.....
۳۴ ۲-۳ روش‌شناسی مکتب نوسازی.....
۳۶ ۲-۴ پایه‌های نظری مکتب نوسازی.....
۴۰ ۲-۵ گمانه‌های نوسازی.....
۴۰ ۲-۶ میدان گمانه‌های اجتماعی نوسازی.....
۴۰ ۲-۷ گمانه‌ی تکامل‌گرایی.....
۴۱ ۲-۸ گمانه‌ی دور‌کیم.....
۴۳ ۲-۹ گمانه‌ی اسپنسر.....
۴۵ ۲-۱۰ گمانه‌ی پارسونز.....
۴۷ ۲-۱۱ گمانه‌ی هوزیلتز.....
۴۸ ۲-۱۲ گمانه‌ی بلا.....
۵۰ ۲-۱۳ گمانه‌ی اسملسر.....
۵۳ ۲-۱۴ گمانه‌ی باگست.....
۵۴ ۲-۱۵ گمانه‌ی ناویکو.....
۵۵ ۲-۱۶ گمانه‌ی لوی.....
۵۷ ۲-۱۷ گمانه‌ی آیزنشتاد.....
۵۹ ۲-۱۸ گمانه‌ی برینگتون مور.....
۷۲ ۲-۱۹ گمانه‌ی ردفیلد.....
۷۴ ۲-۲۰ گمانه‌ی مکس وبر.....
۷۸ ۲-۲۱ گمانه‌ی راجرز.....
۸۰ ۲-۲۲ گمانه‌ی فاستر.....
۸۱ ۲-۲۳ میدان گمانه‌های نوسازی روانی.....
۸۲ ۲-۲۴ گمانه‌ی لرنر.....
۸۴ ۲-۲۵ گمانه‌ی اینکلس و اسمیت.....

۸۶ گمانه‌ی مک کله‌لند.....
۸۸ گمانه‌ی هیگن.....
۸۹ گمانه‌ی کانکل.....
۹۰ میدان گمانه‌های نوسازی اقتصادی.....
۹۱ گمانه‌ی لوئیس.....
۹۵ گمانه‌ی هارود و دومار.....
۹۹ گمانه‌ی شومپتر.....
۱۰۲ گمانه‌ی روستو.....
۱۰۶ گمانه‌ی می‌یر و بالدوین.....
۱۰۷ گمانه‌ی هبکاک.....
۱۰۸ گمانه‌ی تراویس.....
۱۰۹ گمانه‌ی لیپست.....
۱۱۱ گمانه‌ی بوکه.....
۱۱۳ گمانه‌ی هیگینز.....
۱۱۵ میدان گمانه‌های سیاسی نوسازی.....
۱۱۵ گمانه‌ی کلمن.....
۱۱۷ ویژگی پژوهش‌های نوین مکتب نوسازی.....
۱۱۹ نقدی بر دیدگاه نوسازی.....
۱۲۳ وابستگی.....
۱۲۳ ۱-۳ سخن آغازین.....
۱۲۶ ۲-۳ سنجش شباهت‌ها و تفاوت‌های گمانه‌ی وابستگی با گمانه‌ی نوسازی.....
۱۲۷ ۳-۳ انگاره‌های مکتب وابستگی.....
۱۲۸ ۴-۳ بستر تاریخی.....
۱۳۰ ۵-۳ سرچشمه‌های فکری مکتب وابستگی.....
۱۳۰ ۶-۳ مکتب اکلا.....
۱۳۵ ۷-۳ مکتب مارکسیسم.....

۱۳۷ ۸-۳ گمانه‌ی مارکس
۱۴۲ ۹-۳ گمانه‌ی لنین
۱۴۴ ۱۰-۳ گمانه‌ی مائو
۱۴۸ ۱۱-۳ گمانه‌ی کائوتسکی
۱۵۰ ۱۲-۳ روش‌شناسی مکتب وابستگی
۱۵۱ ۱۳-۳ پایه‌های نظری مکتب وابستگی
۱۲۲ ۱۴-۳ گمانه‌ی باران
۱۲۴ ۱۵-۳ گمانه‌ی پریش
۱۲۵ ۱۶-۳ گمانه‌ی سونکل
۱۲۶ ۱۷-۳ گمانه‌ی فورتادو
۱۲۶ ۱۸-۳ گمانه‌ی سوئیزی
۱۲۷ ۱۹-۳ گمانه‌ی فرانک
۱۳۰ ۲۰-۳ گمانه‌ی دوس سانتوس
۱۳۲ ۲۱-۳ گمانه‌ی میردال
۱۳۴ ۲۲-۳ گمانه‌ی لندسبرگ
۱۳۵ ۲۳-۳ گمانه‌ی سمیر امین
۱۳۷ ۲۴-۳ گمانه‌ی کاردوزو
۱۳۸ ۲۵-۳ گمانه‌ی اودانل
۱۴۰ ۲۶-۳ گمانه‌ی ایوانس
۱۴۱ ۲۷-۳ ویژگی پژوهش‌های نوین مکتب وابستگی
۱۴۲ ۲۸-۳ نقدی بر دیدگاه وابستگی
۱۴۴ ۴- همیستاد جهانی
۱۴۴ ۱-۴ سخن آغازین
۱۴۵ ۲-۴ سنجش دیدگاه وابستگی و همیستاد جهانی
۱۴۵ ۳-۴ بستر تاریخی
۱۴۷ ۴-۴ روش‌شناسی

۱۴۸۵-۴ اندیشه‌ی روشمند و سیستمی.....
۱۴۹۶-۴ مفهوم نظام جهانی.....
۱۵۱۷-۴ موج‌های بلند رونق و رکود اقتصادی.....
۱۵۳۸-۴ پایه‌های نظری همیستاد جهانی.....
۱۵۴۹-۴ گمانه‌ی والرشتاین.....
۱۶۴۱۰-۴ گمانه‌ی برگسن و شونبرگ.....
۱۶۶۱۱-۴ گمانه‌ی رایت.....
۱۶۷۱۲-۴ گمانه‌ی فوکویاما.....
۱۷۰۱۳-۴ گمانه‌ی هانتینگتون.....
۱۷۶۱۴-۴ گمانه‌ی مدلسکی.....
۱۷۸۱۵-۴ نقدی بر دیدگاه همیستاد جهانی.....
۱۸۰۵- گمانه‌های توسعه و توسعه‌نیافتگی ایران.....
۱۸۰۱-۵ سخن آغازین.....
۱۸۱۲-۵ توسعه و توسعه‌نیافتگی.....
۱۸۳۳-۵ گمانه‌های ایستایی اقتصادی ایران.....
۱۸۴۴-۵ استبداد شرقی و روش تولید آسیایی.....
۱۸۵۵-۵ مالکیت دولتی.....
۱۸۶۶-۵ مالکیت خصوصی.....
۱۸۷۷-۵ وقف.....
۱۸۸۸-۵ گمانه‌ی اقتصاد آبرسانی.....
۱۸۹۹-۵ ساختار جغرافیایی ایران.....
۱۹۱۱۰-۵ شیوه‌ی آبرسانی.....
۱۹۵۱۱-۵ گمانه‌ی ماکس وبر در باره‌ی اخلاق پروتستانی.....
۱۹۷۱۲-۵ صنف و روش صنفی در ایران.....
۲۰۱۱۳-۵ طرح چرخه‌ی بدشگون پدیده‌های تاریخی و پسروی اجتماعی.....
۲۱۶۱۴-۵ همیستاد مالیات‌بندی در چرخه‌ی بدشگون.....

۲۱۸ ۱۵-۵ روش واگذاری زمین در چرخه‌ی بدشگون	
۲۲۱ ۱۶-۵ همستیزی آغازین	
۲۲۲ ۱۷-۵ زندگی کشاورزی و همستیزی آغازین	
۲۲۴ ۱۸-۵ کوچ نشینی، گله‌داری و همستیزی آغازین	
۲۲۴ ۱۹-۵ شهر و شهرنشینی و همستیزی آغازین	
۲۲۷ ۲۰-۵ سخن پایانی	
۲۳۰ کتاب‌نامه	
۲۳۷ واژه‌نامه	
۲۴۵ نمایه	
۲۴۵ در باره‌ی نگارندگان	
	<i>Introduction</i>	1
	<i>Bibliography in European Languages</i>	8

زبان‌های اروپا
زاکروس